

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Puranen-Impola, Karoliina

Title: Vitsasta eristykseen : koulujen rangaistuskäytänteiden historiasta

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Helsingin opettajien ammattiyhdistys 2022

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Puranen-Impola, K. (2022). Vitsasta eristykseen : koulujen rangaistuskäytänteiden historiasta. *Rihveli*, 11(2), 46-51. <https://hoay.fi/wp-content/uploads/2023/03/Vitsasta-eritykseen.pdf>

KAROLIINA PURANEN-IMPOLA ■
VITSASTA ERISTYKSEEN
- KOULUJEN RANGAISTUS-
KÄYTÄNTEIDEN HISTORIASTA

Vincent Brooks Day & Son, Lith.

'Jimmy'

< OPETTAJA OSOITTA A KOULULASTA, JOLLE
KOIVUVITSALLA KOHTA ANNETAAN RANGAISTUS.
VANITY FAIR 16 JULY 1887.

LA MAÎTRESSE D'ÉCOLE, LAVIS DE BISTRE, 1789.
GRAVURE DE JEAN-BAPTISTE LE PRINCE D'APRÈS FRANÇOIS
BOUCHER

KARTTAKEPILLÄ oppilasta sormille lyövä opettaja on tuttu koulun historiaa koskevasta kuvastosta. Moni tunnistaa myös kertomukset opettajalta saadusta luunapista, tukkapölystä tai muunlaisen ruumiillisen rangaistuksen muodosta. Tämä ei ole ihme, sillä menneisyyden koulujen mielletään usein olleen ankaran kurin ja sitäkin ankarampien rangaistusten tyyssijoja.

Ja kyllähän ruumiillisilla rangaistuksilla on ollut osansa koulukasvatuksen historiassa. Oppimattomista ja uppiniskaisista lapsista on koitettu vitsan tai piiskan avulla saada kilttejä ja oppivaisia. Raamattukin on tähän kehottanut. Sananlaskujen kirjassa todetaan vitsaa säästävän vihaavan lastaan (Snl. 13:24). Lisäksi sanonta kuritta kasvavien kunniaa on yleisesti tunnettu. Myös menneisyyden koululaitosta määritelleet koulujärjestykset osoittavat piiskan ja vitsan olleen keskeisiä välineitä kurin ylläpidossa.

Ajat ovat kuitenkin muuttuneet. Ruumiillisella rangaistuksella ei ole enää minkäänlaista sijaa sen puoleen koulu- kuin kotikasvatuksessakaan. Ja hyvä niin, sillä väkivalta ja kuritus ovat kasvavalle lapselle yksinomaan haitallisia. Ruumiillisesta rangaistuksesta luopuminen ei kuitenkaan tapahtunut hetkessä. Sen historia on myös hiljattain valmistuneen väitöstutkimukseni kannalta mielenkiintoinen.

Ruumiillisesta rangaistuksesta luopuminen

Väitöskirjassani tarkastelen 1900-luvun alkupuolen suomalaisia oppikouluja ja niiden arjessa toteutuneita rangaistuskäytäntöjä. Tutkimissani oppikouluissa oppilaiden ruumiillinen rankaiseminen oli jo kielletty, vaikkei kiello ollutkaan vielä totaalinen. Tutkimieni koulujen rangaistuskäytänteitä määrittä vuonna 1872 annettu koulujärjestys, joka salli kurittomien oppilaiden lähettämisen kotiin selkäsaunaa saamaan. Vaikkei oppilaita saanut enää kurittaa paikan päällä koulussa, kotona ruumiilliseen rangaistukseen saatettiin siis yhä turvautua. Koulujärjestyksen mukaan tämä oli mahdollista kuitenkin vain vaikeammissa tapauksissa ja ainoastaan silloin, kun oppilas käyttäytyi niin huonosti, että häntä olisi muutoin kehoitettu lähtemään koulusta, eli pakotettu eroamaan ”omaehtoisesti”.

Verrattuna aiempiin koulujärjestyksiin, joissa säädettiin ankaruudeltaan eri asteisista kouluissa annettavista ruumiillisista rangaistuksista ja määriteltiin jopa sallittujen vitsalla lyöntien lukumäärä, ero oli melkoinen. Ruumiillisen kurituksen käyttö kiellettiinkin suomalaisissa kouluissa varsin varhain. Kokonaan ruumiillinen kuritus kiellettiin valtion tukemissa suomalaisissa kouluissa, kansa-

YKSINÄINEN KOULUPOIKA
PIHALLA 1950-LUVULLA.
NATIONAAL ARCHIEF NEDERLAND.

koulut mukaan lukien, vuonna 1914 annetulla asetuksella. Esimerkiksi ruotsalaisissa kansakouluissa oppilaan ruumiillinen rankaiseminen oli sallittua aina 1950-luvulle saakka ja brittiläisissä yksityiskouluissa siihen saatettiin turvautua vielä 1990-luvullakin. Osassa yhdysvaltalaisia kouluja sitä saatetaan hyödyntää edelleen.

Kokonaan toinen asia on, kuinka nopeasti kielto omaksuttiin suomalaisten koulujen arjessa. Tutkimiani kouluja koskevasta aineistoistakin löytyy viitteitä siitä, ettei tapa hävinnyt kieltojen myötä välittömästi mihinkään. Ilmiötä, jolla oli vuosisataiset perinteet ei hävitetty koulujen keinovalikoimasta sormia napsauttamalla. Tähän vaikutti myös se, että lasten ruumiillinen rankaiseminen vanhempien toimesta oli Suomessa sallittua aina vuoteen 1984 saakka. Lasten ruumiillinen rankaiseminen olikin yleisesti hyväksyttyä vielä pitkään sen jälkeen, kun sen käyttäminen kouluissa virallisesti kiellettiin.

Eristäminen korvaajaksi

Koululainsäädännössä ruumiillinen rangaistus korvattiin oppilaan eristämällä. Vuonna 1872 annettu oppikoulujen käytänteitä määritellyt koulujärjestys, joka sääti yhdeksän sallittua rangaistusta,

sisälsi eriasteisia eristämisen muotoja aina nurkkaan istuttamisesta karsseriin. Karsseri eli putka oli rangaistus, jonka yksinäisyyteen saatettiin tuomita yli 14-vuotiaita oppikoulujen oppilaita enintään 12 tunniksi korkeintaan kolmena perättäisenä päivänä. Myös karsseri oli rangaistuksena varsin ankara. Vuoden 1872 koulujärjestyksessä, jossa rangaistukset esitettiin niiden ankaruuden mukaan, se sijoittui sijalle kuusi. Järjestyksen mukaisesti ankarin eli yhdeksäs rangaistus oli oppilaan lopullinen erottaminen koulusta. "Ikuisiksi ajoiksi" erottamisen lisäksi, kuten koulujärjestyksessä sanailtiin, oppilaita saatettiin myös erottaa määrääjäksi tai kehottaa lähtemään eli pakottaa eroamaan, jotka ankaruudessaan edelsivät yhdeksän rangaistuksen kaarella lopullista erotusta.

Karsseria lempeämpi eristämisen muoto, jälki-istunto, määriteltiin järjestyksessä puolestaan ensisijaiseksi rangaistusmuodoksi. Enimmillään kahden tunnin mittaisia jälki-istuntoja järjestettiin kouluviikon lopulla lauantaisin. Ensikertalaisia rikeentekijöitä sinne tuli tuomita puolen tunnin mittaiseksi ajaksi ja pidentää aikaa, mikäli käytös ei kerrasta parantunut. Jos käytös oli erityisen törkeää tai usein toistuvaa, tuli siirtyä kovempiin rangaistuksiin.

Koulujärjestyksen määrittelemällä rangaistuskaarella jälki-istunto sijoittui ankaruudessaan sijalle neljä ja sitä edelsi muun muassa luokan edessä opettajan toimesta annettu varoitus. Jälki-istuntoa ei siis nähty lievimpänä mahdollisena rangaistusmuotona. Jälki-istunnon ensisijaisuutta selittää osaltaan sen edullisuus, sillä sen avulla oli mahdollista rangaista useampaa oppilasta kerrallaan.

Rangaistukset oppikoulujen arjessa

Tutkimieni oppikoulujen arkistot osoittavat jälki-istunnon keskeisen aseman myös koulujen arki-

THE MARKS LEFT ON A MALAYSIAN SECONDARY SCHOOL STUDENT'S HAND AFTER SHE WAS CANED ONCE ON HER HAND BY HER TEACHER.

PICTURE TAKEN WITH PERMISSION FROM THE SAID STUDENT.
KUVA WIKIPEDIA, CAVERNOSA

käytännöissä. Väitöskirjani pääasiallinen tutkimusaineisto muodostui seitsemän oppikoulun rangaistuskirjoista, eli niin sanotuista mustista kirjoista, joita koulujen opettajat ylläpitivät. Rangaistuksen antaneen opettajan nimen lisäksi ne sisältävät tietoa rangaistuksia saaneista oppilaista, rikenimikkeistä sekä annetuista rangaistuksista.

Tutkimieni oppikoulujen rangaistuskirjoihin merkittiin liki 10 000 rangaistustapausta vuosien 1905 ja 1925 välisenä aikana. Näistä 78,9 prosentissa rangaistus oli jälki-istunto. Se oli selvästi yleisimmin käytetty rangaistusmuoto. Jälki-istuntoon tuomittiin rikkeestä kuin rikkeestä rangaistuja, syiden vaihdellessa aina laiskottelusta varasteluun. Yleisin syy jälki-istuntotuomiolle oli vallattomuus, joka saattoi tarkoittaa niin lumipallojen heittäilyä kuin luokassa supisemistakin. Samalla vallattomuus oli yleisin rike, josta oppilaita rangaistiin. Se muodosti 38,2 prosenttia tutkimissani oppikouluissa rangaistuksista teoista.

Mahdollisuutta lähettää lapsia kotiin selkäsaunaa saamaan hyödynnettiin puolestaan vain 29 (0,3%) tapauksessa. Siihen turvautuminen ei siis ollut yleistä ja rangaistuskirjojen pohjalta eristämisen voidaan todeta korvanneen ruumiillisen kurin myös koulujen arjessa. Selkäsaunojen vähäistä määrää selittää sekin, kuinka ankaraksi rangaistus miellettiin jo kouluja määritelleessä lainsäädännössä. Se rinnastui koulusta lähtemään kehottamisen eli consilium abeundin kanssa, joka määriteltiin vuoden 1872 koulujärjestyksen rangaistuskaarella seitsemänneksi ankarimmaksi rangaistukseksi. Oppilaat syyllistyivät vain harvoin sellaisiin tekoihin, joista olisi rangaistu näin ankaralla rangaistuksella. Eri asteisen erotuksen, jota consilium abeundin pohjimmiltaan tarkoitti, sai tyypillisimmillään varkauden vuoksi, josta oppilaita rangaistiin vain 83 tapauksessa (0,9%).

Rangaistuskirjoja tutkittaessa on kuitenkin pidettävä mielessä, että ne olivat virallisia dokumentteja, joita valvoivat kouluissa vierailleet valtion koulutarkastajat. Rangaistuskirjat eivät anna millään muotoa täydellistä kuvaa koulujen arjesta. Niihin päätyivät vain sellaiset rike- ja rangaistuspaukset, jotka olivat virallisella ja koululain tasolla hyväksytyjä. Rangaistuskirjat jättivät pimentoon muun muassa sellaiset rangaistukset, jotka eivät olleet lain silmissä sallittuja. Tähän kategoriaan kuuluivat ilman muuta mahdolliset koulussa annetut ruumiilliset rangaistukset.

Täydensin väitöskirjassani rangaistuskirjojen antamaa kuvaa tutkimistani kouluista kirjoitetuilla muistelmilla. Niissä kerrotaan useista tapauksista, joissa opettaja turvautui erilaisiin ruumiillisen rangaistuksen muotoihin oppilasta ojentaessaan. Muistelmien perusteella tällaisia tapauksia ilmeni vuosikymmeniä ruumiillisen rangaistuksen virallisen kieltämisen jälkeen, pitkälle 1900-luvulle. Yhteistä näille kertomuksille on se, että niissä kuvaillaan usein erityisen ankaria ruumiillisen kurin muotoja, eikä perinteiseen koulun historiakuvaan kuuluvista karttakepillä huitaisuista tai luuna-peista käytännössä puhuta.

Muistoissa korostuvatkin usein sellaiset il-

miöt, jotka muistelijä on kokenut jollain tavalla poikkeukselliseksi. Nykynäkökulmasta on vaikea käsittää, ettei esimerkiksi luunappia välttämättä tulkittu varsinaiseksi väkivallan muodoksi. Tällaiset rangaistukset käsitettiin selvästi lievemmiksi kuin varsinaiset selkäsaunat, joita ruumiillisen kurituksen kieltäminen erityisesti koski. Selkäsaunan ankaruus oli kuitenkin selvä aikalaisillekin. Tästä kertoo sekin, että koulumuistelmissa kuvaillaan nimenomaan siihen verrattavissa olevista rangaistuksista.

Sukupuolittuneet rangaistuskäytänteet

Yhteistä sekä ruumiillisista rangaistuksista ker- toville muistoille että niille tapauksille, joissa oppilas lähetettiin kotiin saamaan selkäsaunaa on lisäksi se, että kaikissa rangaistuksen kohteena oli miespuoleinen oppilas. Koulujen rangaistus- käytänteet olivatkin voimakkaasti sukupuolittu- neet. Ne olivat sitä jo koulujärjestyksen tasolla, joka salli esimerkiksi oppilaan lähettämisen kotiin selkäsaunaa saamaan ainoastaan poikien kohdal- la. Järjestyksen mukaan tyttöjä tuli rangaista ai- noastaan varoituksin tai vaihtoehtoisesti erottaa, mikäli tytön käytös asetti koulun siveellisyyden vaaraan. Mahdolliset varoituksetkin tuli antaa tytöille niin etteivät he joutuneet muiden pilkat- taviksi. Tällaisista varoitoimenpiteistä ei poikien kohdalla puhuttu. Tyttöjen ajateltiin olevan sel- västi herkempiä ja kiltimpiä verrattuna poikiin, kun ankarampia kuritoimenpiteitä ei heidän koh- dallaan sallittu.

Sukupuolittuneisuus näkyi myös tutkimieni koulujen arjessa monin tavoin. Ennen kaikkea se ilmeni annettujen rangaistusten määrissä. Kai- kista kouluissa kirjatusta rangaistuksista 95 pro- senttia annettiin pojille. Näin siitäkin huolimatta,

että tytöt muodostivat tutkimuksessa olleena aikana 50,3 prosenttia kouluissa opiskelleista va- jaasta 11 000 oppilaasta. Pojat tulivat huomatta- vasti todennäköisemmin rangaistuiksi myös tois- tamiseen. Enimmillään rangaistuksia merkittiin yhdelle pojalle 34, kun yksittäistä tyttöä rangais- tiin korkeintaan kuusi kertaa.

Niin koulujärjestyksessä kuin koulujen arjes- sa toteutuneissa rangaistuskäytänteissä näkyvät- kin selvästi aikakaudella sukupuoliin kohdistuneet odotukset. Vaikka naiset olivat jo murtaneet tie- tään julkiseen sfääriin esimerkiksi äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden myötä, jaettiin yhteiskunnalliset tehtävät edelleen voimakkaasti miehille ja naisille sopiviin. Tämä määrittäi myös sukupuoliin kohdis- tuneita odotuksia, yhä selvemmin jo kouluiässä. Oletettu poikamaisuus ei kuitenkaan tarkoittanut automaattisesti rangaistuksen saamista, sillä noin puolet kouluissa opiskelleista pojista selvisi ran- gaistuksetta. Tyttöihin liitetyt kiltteyden odotukset näyttävät määrittäneen heidän asemaansa jopa enemmän. Tytöt tulivat erotetuiksi sellaisistakin teoista, joista pojat saivat vain lieviä rangaistuksia, vaikka pojat olisivat tulleet rangaistuksi samoista teoista useampaan kertaan.

Huomionarvoista on, että pojat olivat eri- tyisesti erinäisistä vallattomuuden osoituksista annettujen rangaistusten kohteena. Rangaistus- kirjoissa piiryykin kilttien tyttöjen ohella kuva vallattomista ja vilkkaista pojista. Tytöt tulivat vallattomuudesta rangaistuiksi vain 72 niistä liki 3700 tapauksesta, joissa oppilasta rangaistiin tästä rikkeestä (2 %). Tutkimieni koulujen ran- gaistuskäytänteet muodostuivatkin välineeksi nimenomaan vallattomiksi koettujen poikien ku- rinalaistamiseen.

Jälki-istunnon merkitystä rangaistuskäytän- teille selittääkin lisäksi se, että se nähtiin parhaak-

si mahdolliseksi keinoksi oletetusti vallattomien poikien kurinalaistamisessa. Aikakaudella, jolloin ajatukset ruumiillisen kurituksen julmuudesta alkoivat saada yhä enemmän näkyvyyttä, ajateltiin eristykseen perustuvan jälki-istunnon parhaalla tavalla totuttavan oppilaita koulun järjestykseen, pakottamalla heidät istumaan hiljaa ja liikkumatta pulpetissaan. Jälki-istunto ei ollut ainoastaan rangaistus vaan myös opetusväline, mihin ruumiillinen rangaistus ei yltänyt.

Uskomukset ja mennyt todellisuus

Mielikuvat menneisyyden koulujen ankarista ruumiillisista rangaistuksista eivät kerro koko totuutta koulun historiasta. Myös lempeämmille kasvatustapamalle on aina löytynyt tukijansa. Vaikka Comenius vähintäänkin salli ruumiillisen rangaistuksen käytön, puhui hänkin myös vähemmän ankarien kasvatustapojen puolesta. Yhä käytössä olevalla jälki-istunnollakin on jo pitkä historia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö kulttuuriset

kuvastot piiskan ja vitsan merkityksestä menneisyyden koulussa ja kasvatuksessa pitäisi yhtä lailla paikkansa. Kiven lukkarille ja Linnan Rautajärvelle löytyy yhtä lailla kaikupohjaa menneestä todellisuudesta.

Samalla on selvää, että niin ruumiillisten kuin muidenkin rangaistusten antamiseen on menneisyyden koulussa vaikuttanut kulloistenkin kasvatusaatteiden lisäksi myös oppilaita määrittäneet ominaisuudet. Tyttöihin liitetyt kiltteyden odotukset suojelivat heitä liiemmilta ja ankarimmilta rangaistuksilta, siinä missä oletetun vilkas ja vallaton poikamaisuus teki pojista alltiita rangaistusten saajia. Tämä kannattaa pitää mielessä myös nykykoulussa. Vaikka tutkimukseni kohteena olevista ajoista on tultu jo pitkä matka, riittää sukupuolisensitiivisyyden kanssa työskentäminen edelleen. Nykykasvattajakin voi tykönsä pohtia, yritämmekö edelleen esimerkiksi kitkeä nuorilta sellaista käytöstä, jota kuitenkin intuitiivisesti odotamme heidän edustavan – samalla ruokkien sukupuolittuneita mielikuvia ja stereotyyppioita?

KIRJOITTAJA:

KAROLIINA PURANEN-IMPOLA (FT)

TOIMII TUTKIJATOHTORINA JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON HISTORIAN JA ETNOLOGIAN LAITOKSELLA.

HÄNEN VUONNA 2022 VALMISTUNUT VÄITÖSKIRJANSA

KURINALAISTAMISEN JA KATEGORISOINNIN KEINO:

RANGAISTUSKÄYTÄNTEET SEITSEMÄSSÄ SUOMALAISSA OPIKOUKUSSA 1905–1925 ON LUETTAVISSA OSOITTEESSA

[HTTP://URN.FI/URN:ISBN:978-951-39-8986-6.](http://urn.fi/urn:isbn:978-951-39-8986-6)